
ARTEFACTE MEDIEVALE TIMPURII DESCOPERITE ÎN FORTIFICAȚIA DE PĂMÂNT DE LA COȘEIU - CETATE/ VÁRHEGY/HEGYES (JUD. SĂLAJ). UN POSIBIL CENTRU DE PUTERE ÎN PREAJMA ANULUI 1000

DAN BĂCUEȚ-CRIȘAN
HOREA POP

REZUMAT:

Obiectivul arheologic este amplasat pe un deal la nord de sat, înspre localitatea Archid. Situl a fost identificat în urma unor periegeze (în anul 2017), la suprafața solului fiind vizibile valul de pământ și șanțul. În anii 2017 - 2019 au fost efectuate mai multe sondaje arheologice. Din lotul de material arheologic descoperit cu ocazia sondării (în anul 2019) incintei fortificate fac parte două artefacte care aparțin cu siguranță evului mediu timpuriu: un pandantiv circular din argint și o săgeată din fier. În stadiul actual al cercetărilor, în cazul obiectivului de la Coșeiu - *Cetate/Várhegy/Hegyes* operăm cu artefacte databile în preajma anului 1000, etapă cronologică în care spațiul nord-vestic al României (implicit și *Porta Mesesina*) a trecut prin importante transformări în ceea ce privește statutul politic. Desigur, în acest stadiu al cercetărilor, nu dispunem de foarte multe date despre faza medievală timpurie de fortificare de la Coșeiu. Datorită caracteristicilor aparte (raritatea formei, materialul și utilitatea), artefactele descoperite la Coșeiu - *Cetate/Várhegy/Hegyes* sugerează prezența unei elite, care, din acest punct fortificat a exercitat un control politic și militar asupra unui areal a cărui întindere nu o putem identifica acum.

ABSTRACT: EARLY MEDIEVAL ARTIFACTS DISCOVERED IN THE EARTH FORTRESS FROM COȘEIU - CETATE/VÁRHEGY/HEGYES (SĂLAJ COUNTY). A POSSIBLE POWER CENTER AROUND THE YEAR 1000

The site is located on a hill north of the village. The fortress was identified in 2017, the earthwall and the ditch being visible on the ground surface. In 2017 - 2019, several archeological diggings were carried out here. The batch of archeological material discovered during the excavation (in 2019) of the fortified enclosure includes two artifacts that certainly belong to the early Middle Ages: a circular silver pendant and an iron arrow. At the current stage of research, in the case of the Coșeiu - *Cetate/Várhegy/Hegyes* fortress, we operate with artifacts dating around the year 1000, a chronological stage in which the north-western space of Romania (implicitly also *Porta Mesesina*) underwent important transformations, regarding political status. Of course, at this stage of the research, we do not have much data about the early medieval fortification phase at Coșeiu. Due to the special characteristics (rarity of shape, material and function), the artifacts discovered at Coșeiu - *Cetate/Várhegy/Hegyes* suggest the presence of an elite, which, from this fortified point, exercised political and military control over an area whose extent we cannot identify now.

CUVINTE CHEIE: artefacte medievale timpurii, fortificație, centru de putere, pandantiv din argint, săgeată din fier.

KEYWORDS: early medieval artifacts, fortress, power center, silver pendant, iron arrowhead.

Localizarea și caracteristicile sitului

Obiectivul arheologic este amplasat pe un deal la nord de sat, înspre localitatea Archid (Fig. 1-2). Dealul are o altitudine de 408 m, dominând împrejurimile. Situl a fost identificat în urma unor cercetări de suprafață efectuate în anul 2017, aici fiind descoperite câteva fragmente ceramice preistorice. La suprafața solului sunt vizibile valul de pământ și șanțul, acesta fiind puternic colmatat de eroziunea naturală a dealului dar și de posibile amenajări genistice din primul sau al doilea război mondial.

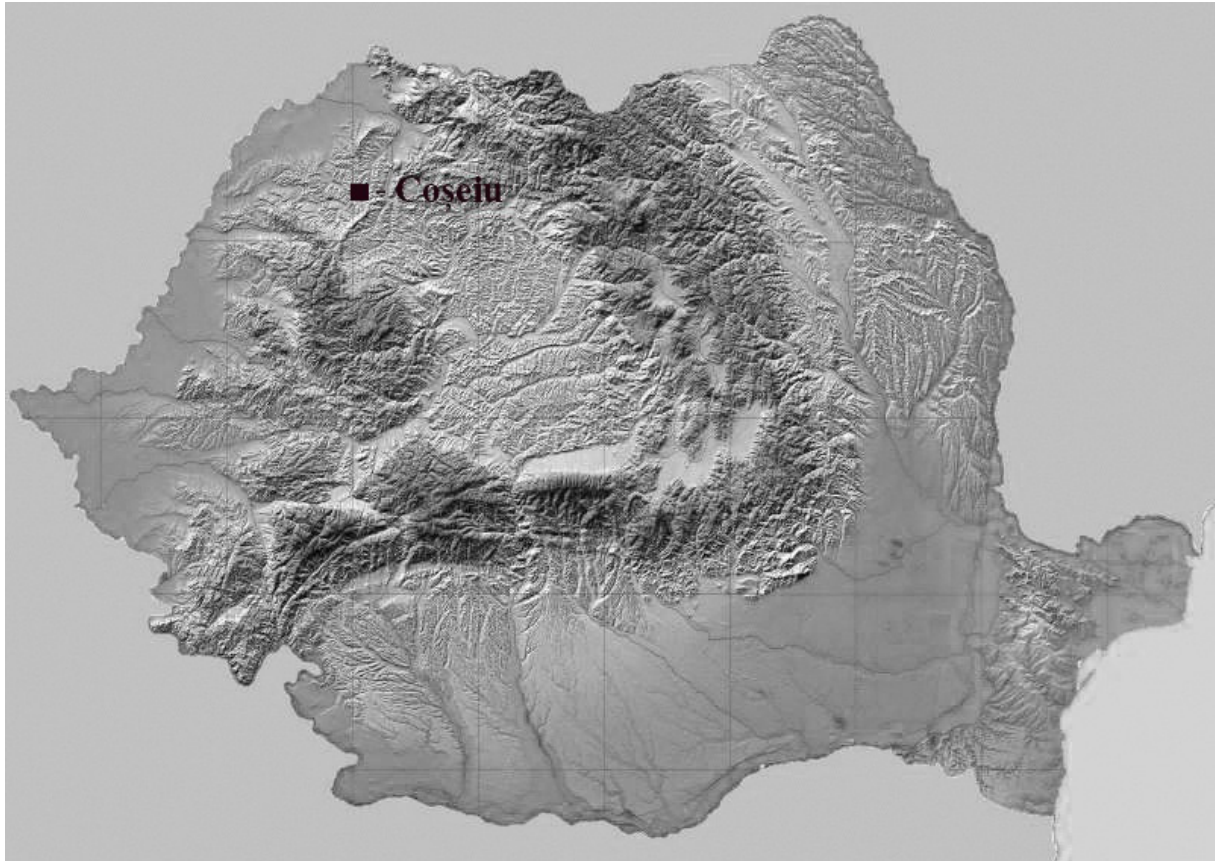

Fig. 1. Localitatea Coșeiu. Localizare pe teritoriul României.

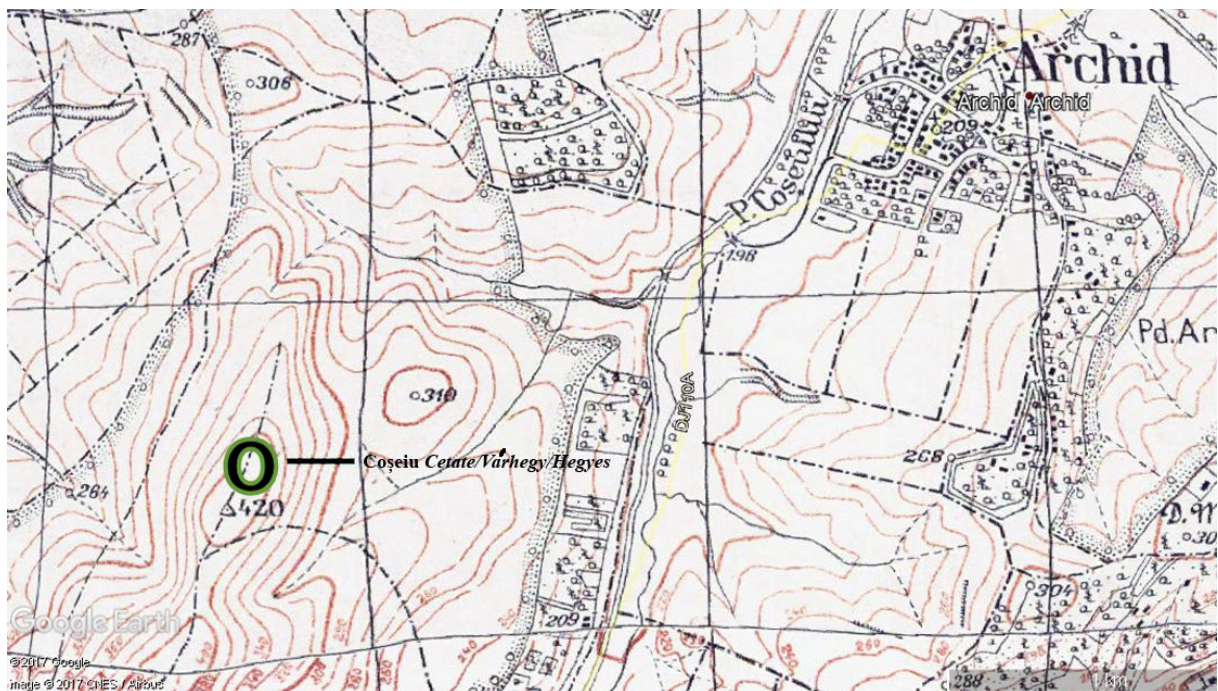

Fig. 2. Coșeiu - Cetate/Vârhegy/Hegyes. Localizarea sitului.

Istoricul și caracterul cercetărilor arheologice

Un prim sondaj arheologic realizat în anul 2017¹ a vizat zona cea mai înaltă a incintei (Fig. 3-5), în sondajul respectiv fiind identificate artefacte preistorice (epoca bronzului) și dacice. În anul 2018², sondajul din campania precedentă a fost prelungit până în spatele valului fortificației. Și cu această ocazie au rezultat artefacte databile în epoca bronzului și antichitate (daci). Din punct de vedere stratigrafic, o interesantă situație a fost surprinsă în

Fig. 3. Coșeiu - Cetate/Vârhegy/Hegyes (arhiva foto a Muzeului Județean de Istorie și Artă Zalău).

Fig. 4. Coșeiu - Cetate/Vârhegy/Hegyes. Imagine satelitară (Google Earth).

¹ Pop, Culic 2018, 225-226.

² Pop et al. 2019, 320-321.

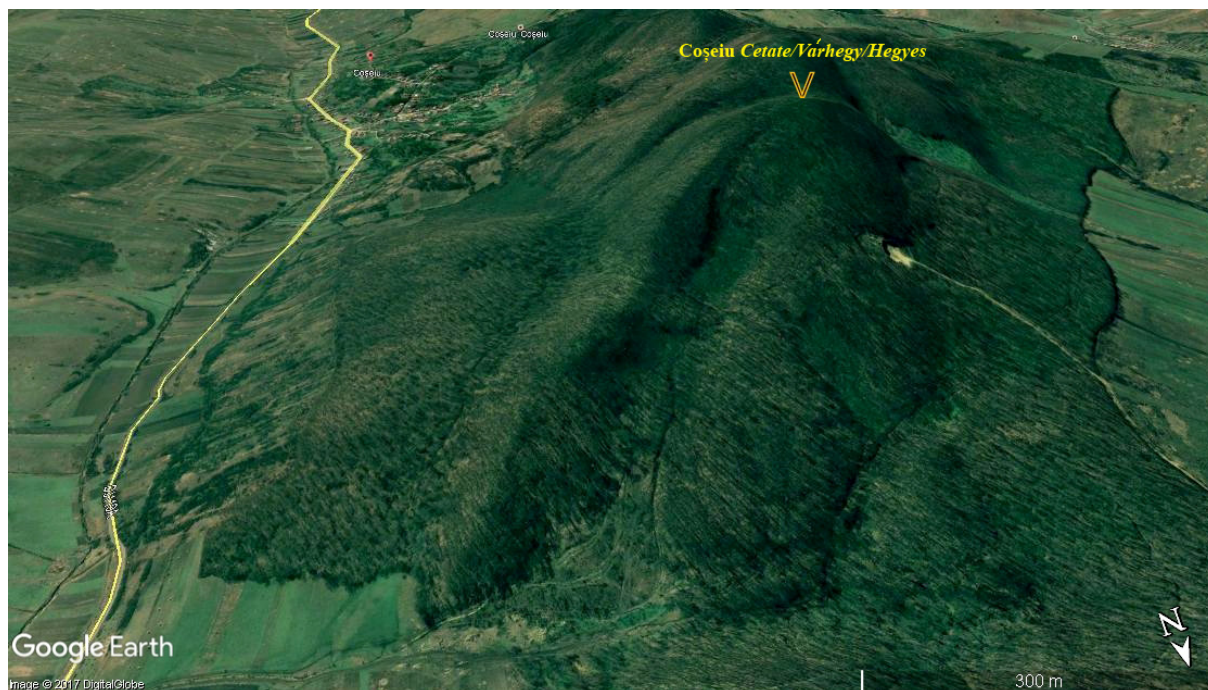

Fig. 5. Coșeu - Cetate/Vârhegy/Hegyes. Imagine satelitară (Google Earth)

momentul secționării spatelui valului. S-a constatat o coborâre antropică (până la 0,40 - 0,50 m adâncime față de nivelul actual de călcare) rezultată în urma excavării solului și a rocii în vederea înălțării valului de apărare. Zona respectivă are un aspect alveolat, umplutura acestei alveolări conținând un amestec de fragmente ceramice preistorice și dacice. A treia campanie de cercetări (anul 2019³) a vizat elementele defensive ale fortificației. Valul fortificației are trei faze de amenajare: primele două faze se datează în epoca dacică, a treia fază de amenajare a valului s-a produs în perioada medievală timpurie (etapă care face obiectul prezentului demers) și a constat în înălțarea acestuia cu piatră spartă (micașist) rezultată în urma excavării spatelui valului antic (spre incintă). Șanțul fortificației a fost săpat în stâncă, dar amplitudinea lui este modestă în prezent, datorită aplatizării umărului realizat din roca locală spartă provenită din excavarea acestuia.

Contextele descoperirilor. Caracteristicile artefactelor

Din lotul de material arheologic descoperit în anul 2019 (cu ocazia sondării incintei fortificate) fac parte două artefacte, care aparțin cu siguranță evului mediu timpuriu: un pandantiv circular din argint și o săgeată din fier.

Pandativ circular din argint (Fig. 6). Pandativul este confecționat din argint și din punct de vedere structural se compune dintr-un disc circular din tablă (ornamentată) și o toartă lată (ornamentată). Elementele decorative realizate în tehnica granulării și a filigranului sunt prezente pe fața discului și pe toartă:

- discul este mărginit de două sârme subțiri torsadate.
- pe disc sunt aplicate mici granule din argint.
- pe suprafața discului sunt trei cercuri concentrice formate din granule din argint.
- între cercuri sunt 13 triunghiuri și 1 romb formate din granule din argint.
- toarta este ornamentată cu granule din argint (șiruri pe marginea torții și două romburi pe suprafața acesteia).
- discul are diametrul de 20 mm iar toarta are lățimea de 8 mm.

Săgeată din fier (Fig. 7). Al doilea artefact atribuit evului mediu timpuriu este o săgeată din fier cu peduncul și vârful de formă deltoidă, având lungimea (actuală) de 10,5 cm.

Analogii formale. Încadrare cronologică și culturală

Din ceea ce cunoaștem, pandativul de la Coșeu este prima descoperire de acest tip de pe teritoriul actual al României. Din punct de vedere geografic, cea mai apropiată analogie formală și stilistică o constituie piesa

³ Pop et al. 2020, 530.

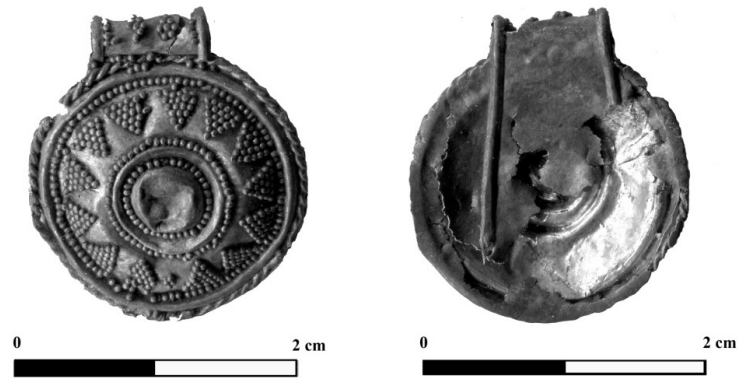

Fig. 6. Coșeiu - Cetate/Vârhegy/Hegyes. Pandativ din argint (arhiva foto a Muzeului Județean de Istorie și Artă Zalău)

Fig. 7. Coșeiu - Cetate/Vârhegy/Hegyes. Săgeată din fier (arhiva foto a Muzeului Județean de Istorie și Artă Zalău).

descoperită în Ungaria la Szabolcsveresmart - *Szelérd-domb* într-un cimitir datat în secolul X⁴. O altă piesă (dar cu decor diferit) a fost descoperită în Polonia la Obra Nowa, într-un tezaur datat la sfârșitul secolului X – începutul secolului XI⁵. Majoritatea pandantivelor de acest tip (decorate în tehnica granulării și a filigranului) au fost descoperite în mediul slavilor estici (caracteristice modei feminine), în tezaure de piese din argint, cum sunt exemplarele din zona Uralilor⁶, toate fiind încadrate cronologic în secolele X-XI⁷. Mai adăugăm seriei de analogii și pandantivul (decorat tot cu triunghiuri) din fortificația de la Echimăuți (Republica Moldova)⁸, fortificație datată în a doua jumătate a secolului X⁹. Se cunosc și exemplare de astfel de pandantive decorate tot în tehnica granulației și a filigranului dar cu alte elemente decorative, spre exemplu spirale¹⁰.

Săgeata din fier (al doilea artefact atribuit evului mediu timpuriu) are analogii formale foarte bune în cimitirul din secolele X-XI de la Ikervár - *Virág utca* unde au fost descoperite mai multe exemplare cu această formă¹¹. Acest tip de săgeată este caracteristică războinicilor maghiari, fiind utilizată pe parcursul secolelor IX-XI și face parte din Tipul C (deltoid)¹².

⁴ Istvánovits 2003, 296, 154 kép/8.

⁵ Brzeziński 2007, 139 (nr. catalog 200).

⁶ Krylasova et al. 2015, Fig. 7 și Fig. 9.

⁷ Ryabceva 2005, Fig. 7.

⁸ Ryabceva 2005, Fig. 14/14.

⁹ Tentiuc 2018-2019, 267.

¹⁰ Duczko 2004, 167, Fig. 15.

¹¹ Gábor 2000, 27 tábla, 52 tábla.

¹² Istvánovits 2003, 333; Pentru tipurile de săgeți utilizate în secolele IX-XI (inclusiv cele aparținând Tipului C – deltoid) vezi

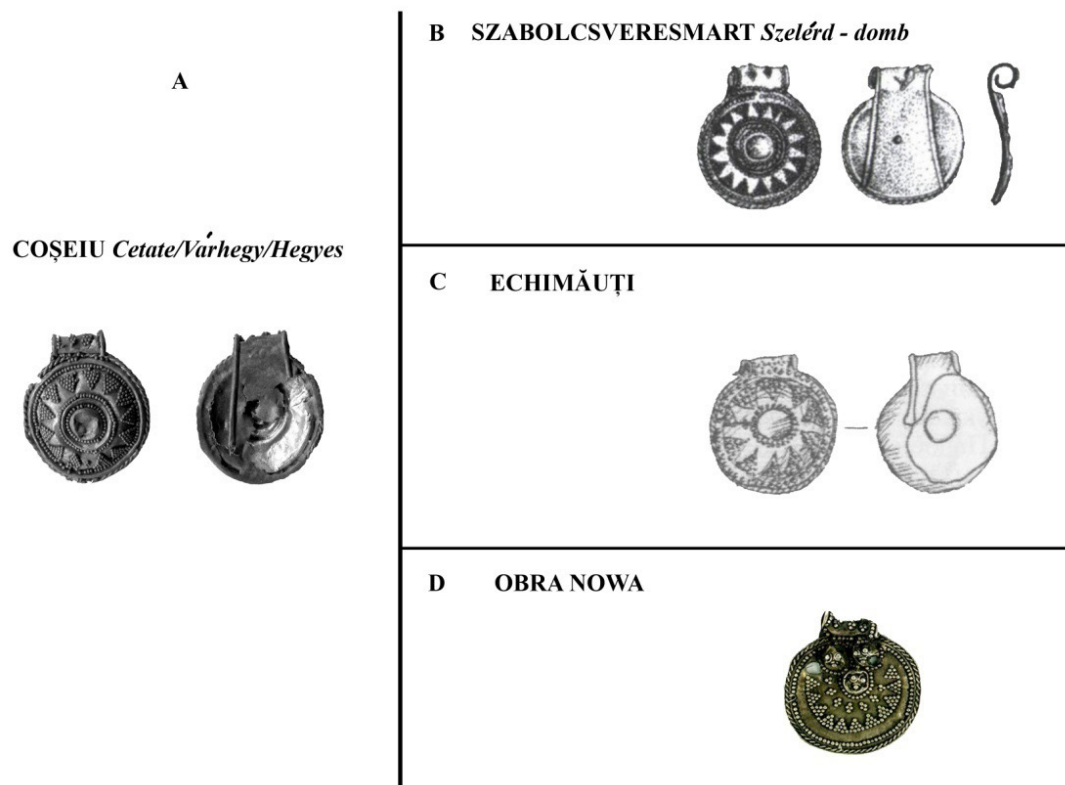

Fig. 8. Exemple de pandantive circulare din argint decorate în tehnica granulării și a filigranului
(B – după Isvánovits 2003; C – după Ryabceva 2005; D – după Brzeziński 2007)

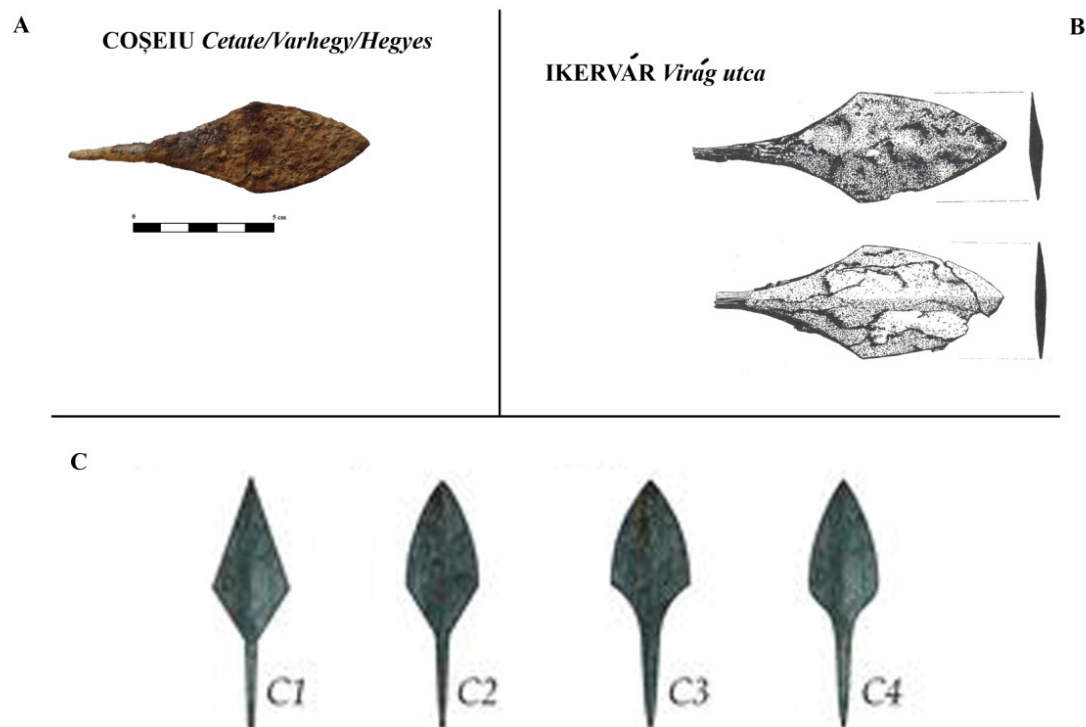

Fig. 9. Exemple de săgeți de Tip C – deltoid (B – după Gábor 2000;
C – după <http://magyartortenelmijasz.com/a-ix-xi-szazadi-magyar-nyilakrol-2/>)

Câteva precizări (prudente) privind funcționarea/rolul fortificației de la Coșeu - *Cetate/Várhegy/Hegyes* în preajma anului 1000

Desigur, pentru cazul de față este importantă faza a treia de utilizare a valului fortificației, etapă în care acesta a fost înălțat cu piatră spartă (micașist) rezultată prin excavarea zonelor din spatelui valului (spre incintă). Deocamdată nu au fost descoperite fragmente ceramice medievale timpurii, dar, prezența artefactelor metalice (medalionul din argint și săgeata din fier) sugerează o posibilă refolosire a incintei fortificate în perioada medievală timpurie.

În Depresiunea Silvaniei, o săgeată romboidală (dar cu dimensiuni și caracteristici formale diferite) a fost descoperită în anul 1998 la Giurtelecu Șimelului - *Coasta lui Damian* (secolele X-XI)¹³. Alături de alte artefacte descoperite în Depresiunea Silvaniei¹⁴, săgeata de la Coșeu poate fi pusă în conexiune cu mediul cultural meghiar timpuriu, constituind încă un indiciu al unei posibile rute pe care au urmat-o războinicii maghiari spre *Porta Mesesina*¹⁵.

Este cunoscut faptul că, fortificațiile/cetățile sunt simboluri ale stratificării sociale, un apanaj al elitelor conducătoare, acestea reprezentând „centrele de comandă” ale potențailor locali¹⁶. În cazul acestor obiective, persistă și în prezent probleme legate de cronologie, existând încă multe dispute științifice referitoare la începuturile/apariția fortificațiilor medievale timpurii în spațiul transilvan¹⁷. În stadiul actual al cercetărilor, în cazul obiectivului de la Coșeu - *Cetate/Várhegy/Hegyes* operăm cu artefacte databile în preajma anului 1000, etapă cronologică în care spațiul nord-vestic al României (implicit și *Porta Mesesina*) a trecut prin importante transformări în ceea ce privește statutul politic. Desigur, în acest stadiu al cercetărilor, nu dispunem de foarte multe date despre faza medievală timpurie de fortificare de la Coșeu. Datorită caracteristicilor aparte (raritatea formei, materialul și utilitatea), artefactele descoperite la Coșeu - *Cetate/Várhegy/Hegyes* sugerează prezența unei elite, care, din acest punct fortificat a exercitat un control politic și militar asupra unui areal a cărui întindere nu o putem identifica în această etapă a cercetării.

BIBLIOGRAFIE

- Băcuet-Crișan, D. 2012. Contributions to the study of elites and power centers in Transylvania during the second half of the 9th – first half of the 10th centuries. Proposal of identification criteria based on archaeological discoveries, *Eph. Nap.*, XXII, 2012, 279-299.
- Băcuet-Crișan, D. 2014. Elite și centre de putere din Transilvania în a doua jumătate a sec. IX – prima jumătate a sec. X. Analiza vestigiilor arheologice descoperite pe teritoriul orașului Alba Iulia, *Banatica*, 24, 2014, I, 105-135.
- Băcuet-Crișan, D. 2015a. Săgeți medievale timpurii descoperite în Depresiunea Silvaniei, *AMP*, XXXVII, 2015, 307-323.
- Băcuet-Crișan, D. 2015b. When did the first magyar warriors at the Porta Mesesina/Meseș Gate arrive? From hypotheses to archaeological realities, *AMP*, XXXVII, 2015, 325-336.
- Băcuet-Crișan, D. 2015c. *Porta Mesesina în preajma anului 1000. Cercetări. Situri. Artefacte*, Cluj-Napoca: Mega.
- Brzeziński, W. 2007. *Skarby wieków średnich*, Warszawa: Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie.
- Duczko, W. 2004. Moc spirali. Historia motywów wolutowych we wczesnej sztuce europejskiej, *Spotkania Bytomskie*, V, 2004, 159-171.
- Gábor, K. 2000. *Vas megye 10 – 12. századi sír – és kincsleletei*, Szombathely: Szigatúra Nyomda és Kiadó Kft.
- Istvánovits, E. 2003. *A Rétköz honfoglalás és Árpád-kori emlékényaga*, Nyíregyháza: Nyíregyházi Jós András Múzeum.
- Krylasova, N. B., Podosenova, Y. A. and Sarapulov, A. N. 2015. Jewellery techniques in the territory of Perm Cis-Ural region in the middle ages, *Terra Sebus*, 7, 2015, 203-219.
- Pop, H. and Culic, D. 2018. Șantierul arheologic Coșeu Cetate/Várhegy, *Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2017*, Cluj-Napoca, 2018, 225-226.

<http://magyartortelenmijasz.com/a-ix-xi-szazadi-magyar-nyilakrol-2/>.

¹³ Băcuet-Crișan 2015a, 311, Pl. III/6.

¹⁴ Băcuet-Crișan 2015b, 326-327.

¹⁵ Băcuet-Crișan 2015c, 29.

¹⁶ Băcuet-Crișan 2012, 287.

¹⁷ Băcuet-Crișan 2014, 112.

Pop, H., Pupeză, L. P., Cociș, H. and Dunca, M. 2019. Șantierul arheologic Coșeiu Cetate/Várhegy, *Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2018*, Sibiu, 2019, 320-321.

Pop, H., Pupeză, L. P., Băcuț-Crișan, D. and Cociș, H. 2020. Șantierul arheologic Coșeiu Cetate/Hegyes, *Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2019*, Buzău, 2020, 530.

Ryabceva, S. 2005. *The Old Russian Jewellery Dress. Main Trends of Development*, Sankt-Petersburg: Nestor Istoria.

Tentiuc, I. 2018-2019. On the wiking enclaves and their relations with the inhabitants of the Carpathian-Dniester region between the 9th and the 11th centuries, *Dacia (N.S.)*, LXII-LXIII, 2018-2019, 249-286.

List of figures:

Fig. 1. The placement of Coșeiu village on Romania's territory.

Fig. 2. Coșeiu - Cetate/Várhegy/Hegyes. The placement of the site.

Fig. 3. Coșeiu - Cetate/Várhegy/Hegyes (History and Art Museum Zalău, photo archive).

Fig. 4. Coșeiu - Cetate/Várhegy/Hegyes (Google Earth satellite image).

Fig. 5. Coșeiu - Cetate/Várhegy/Hegyes (Google Earth satellite image).

Fig. 6. Coșeiu - Cetate/Várhegy/Hegyes. Silver pendant (History and Art Museum Zalău, photo archive).

Fig. 7. Coșeiu - Cetate/Várhegy/Hegyes. Iron arrow (History and Art Museum Zalău, photo archive).

Fig. 8. Examples of circular silver pendants (B – after Isvánovits 2003; C – after Ryabceva 2005; D – after Brzeziński 2007).

Fig. 9. Examples of Type C (deltoid) iron arrows (B – after Gábor 2000; C – after <http://magyartortenelmijasz.com/a-ix-xi-szazadi-magyar-nyilakrol-2/>).

DAN BĂCUEȚ-CRIȘAN
Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău
bacuetz@yahoo.com

HOREA POP
Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău
horeapopd@yahoo.com